IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH – KELAJAK AVLOD OLDIDAGI MAS'ULIYAT VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Barno Boqiyeva Qudratovna
Shahrisabz tumani 39-maktab MMIBDO'
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20484271

Annotatsiya

Maqolada ekologik madaniyatni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Ekologik muammolarning kelib chiqish sabablari, yoshlar tarbiyasida ekologik ongni shakllantirishning ahamiyati hamda aholi o'rtasida tabiatga mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, chiqindilarni boshqarish, suv resurslarini muhofaza qilish va ekologik ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan innovatsion takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, ekologik ta'lim, ekologik ong, chiqindilarni boshqarish, suv resurslari, atrof-muhit, innovatsion texnologiyalar, barqaror rivojlanish, yoshlar tarbiyasi.

Kirish

Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda ekologik muammolar insoniyat taraqqiyotiga jiddiy xavf tug'dirayotgan omillardan biri hisoblanadi. Aholi sonining ortishi, sanoatlashuvning kuchayishi va iste'mol madaniyatining o'zgarishi natijasida atrof-muhitga antropogen bosim tobora kuchaymoqda. Natijada suv, havo va tuproqning ifloslanishi, biologik xilma-xillikning kamayishi hamda iqlim o'zgarishi kabi global muammolar yuzaga kelmoqda. Bunday sharoitda ekologik madaniyatni rivojlantirish, insonlarda tabiatga nisbatan ongli va mas'uliyatli munosabatni shakllantirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Chunki ekologik muammolarning aksariyati inson faoliyati bilan bog'liq bo'lib, ularni bartaraf etish ham insonning ekologik savodxonligi va madaniyatiga bog'liqdir. Ekologik madaniyatning mazmun-mohiyati Ekologik madaniyat insonning tabiat bilan uyg'un yashashiga xizmat qiluvchi bilim, ko'nikma, qadriyat va xulq-atvorlar majmuidir. U shaxsning ekologik bilimga ega bo'lishi, tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishi va ekologik jihatdan mas'uliyatli qarorlar qabul qilishida namoyon bo'ladi. O'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan ma'naviy merosida ham tabiatni asrashga alohida e'tibor berilgan. Keksalar tomonidan bolalarga "Suvni ifloslantirma", "Daraxtga zarar yetkazma", "Tabiat ham tirik mavjudot" kabi o'gitlarning berilishi ekologik tarbiyaning xalqona shakli sifatida xizmat qilgan. Natijada tabiatni asrash insonning ma'naviy burchi sifatida qabul qilingan. Bugungi kunda esa ayrim hollarda mazkur qadriyatlarning zaiflashib borayotgani kuzatilmoqda. Bu esa ekologik muammolarning kuchayishiga sabab bo'layotgan omillardan biridir. Ekologik tarbiyada oilaning o'rni Ekologik madaniyatni shakllantirish oiladan boshlanadi. Bola ilk ekologik tasavvurlarni ota-onasi va yaqinlarining kundalik faoliyati orqali o'zlashtiradi. Agar ota-onalar tabiatga hurmat bilan munosabatda bo'lsa, chiqindilarni belgilanmagan joylarga tashlamasa va suvdan oqilona foydalansa, bola ham shu xatti-harakatlarni o'z hayotiy me'yoriga aylantiradi. Aksincha, ekologik me'yorlarga rioya qilinmasligi bolalarda noto'g'ri qarashlarni shakllantiradi. Psixologik tadqiqotlar ham bolalar ko'proq eshitganidan ko'ra ko'rganiga taqlid qilishini tasdiqlaydi. Shu sababli ekologik tarbiya avvalo oiladan boshlanishi zarur. Ekologik ta'limning amaliy ahamiyati Ta'lim muassasalarida ekologik mavzular muntazam o'qitilayotgan bo'lsa-da, amaliy faoliyatning yetishmasligi ayrim hollarda kutilgan natijani bermaydi. O'quvchilar tabiatdagi

ekologik muammolarni bevosita kuzatgandagina ularning mohiyatini chuqurroq anglaydi. Masalan, ariq va kanallarning chiqindilar bilan to‘lib qolganligi, suvning oqmay qolishi, badbo‘y hidlarning paydo bo‘lishi va hasharotlar ko‘payishini ko‘rgan o‘quvchi ekologik muammolar oqibatlarini amalda his qiladi. Bunday kuzatuvlar ekologik ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois maktablarda “Ekologik kuzatuv darslari”, “Yashil hudud patruli”, “Tabiat posbonlari” kabi amaliy loyihalarni yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiqdir. Chiqindilar muammosi va uning ekologik oqibatlari

Hozirgi davrda maishiy chiqindilar hajmi sezilarli darajada ortib bormoqda. Ayniqsa, plastik mahsulotlar, polietilen paketlar, ichimlik idishlari, batareyalar va elektron chiqindilar atrof-muhitga katta zarar yetkazmoqda. Mazkur chiqindilarning nazoratsiz tashlanishi quyidagi salbiy oqibatlarni yuzaga keltiradi: suv resurslarining ifloslanishi; tuproq tarkibining buzilishi; ekologik muvozanatning izdan chiqishi; yuqumli kasalliklar xavfining ortishi; inson salomatligiga zarar yetkazuvchi zaharli moddalarning tarqalishi. Shuning uchun chiqindilarni saralash va qayta ishlash tizimini rivojlantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ekologik madaniyatni rivojlantirishning innovatsion yo‘llari Ekologik muammolarni hal etishda zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, mahallalarda “Ekologik reyting” tizimini joriy etish mumkin. Ushbu tizim orqali hududlarning ekologik holati muntazam baholanib, eng namunali mahallalar rag‘batlantiriladi.

Ikkinchidan, chiqindilarni topshirgan fuqarolarga elektron bonuslar beruvchi “Ekobonus” platformasini yaratish maqsadga muvofiqdir. Bu aholini chiqindilarni saralashga undaydi.

Uchinchidan, sun’iy intellekt asosidagi monitoring tizimlari yordamida noqonuniy chiqindi tashlash holatlarini aniqlash va oldini olish mumkin.

To‘rtinchidan, yoshlar uchun ekologik mobil ilovalar va virtual simulyatorlar yaratish orqali ekologik muammolar oqibatlarini interaktiv tarzda tushuntirish samarali natija beradi.

Beshinchidan, har bir mahallada maishiy chiqindilarni qabul qiluvchi kichik ekologik punktlar tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Ushbu punktlarda plastik idishlar, polietilen paketlar, batareyalar va boshqa chiqindilar yig‘ilib, qayta ishlash korxonalariga yuborilishi mumkin.

Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning roli Ekologik madaniyatni rivojlantirishda ommaviy axborot vositalari muhim vosita hisoblanadi. Televizion ko‘rsatuvlar, hujjatli filmlar, ijtimoiy roliklar va internet platformalari orqali ekologik muammolar va ularning oqibatlarini keng targ‘ib qilish zarur. Ayniqsa, suv tanqisligi, chiqindilar muammosi va tabiatning ifloslanishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy oqibatlarni aks ettiruvchi videoroliklar aholining ekologik mas’uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Ekologik madaniyatni shakllantirish jamiyat barqaror rivojlanishining muhim omillaridan biridir. Tabiatni asrashga oid qadriyatlar oilada, ta’lim muassasalarida va mahallalarda uzviy ravishda shakllantirilgandagina kutilgan natijaga erishish mumkin. Yosh avlod ongiga ekologik mas’uliyatni singdirish, chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda ekologik targ‘ibotni kuchaytirish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish mumkin. Tabiatni asrash bugungi avlodning nafaqat fuqarolik, balki ma’naviy burchi hamdir. Zero, inson va tabiat taqdiri bir-biri bilan chambarchas bog‘liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shavkat Mirziyoyev .Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi oid maruza va nutqlar to'plami.Toshkent ,2021-2024.
2. N.A. To'xtayev. Ekologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. Ekologik madaniyatni rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar va uslubiy qo'llanmalar. Toshkent, 2023.
4. Ekologik ta'lim va tarbiya masalalariga bag'ishlangan ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent, 2020–2024.
5. O'zbekiston Respublikasining ekologiya va atrof-muhit muhofazasiga oid qonunlari hamda normativ-huquqiy hujjatlari. Toshkent, 2024.